

CONSIDERAȚII DESPRE ALTERNATIVE CHINEZE LA TEORIA OCCIDENTALĂ A RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE (RI)

LUCIAN JORA*

Abstract. *Alternatives from the perspective of Chinese culture and traditions to the Western-derived IR theory are little known and have not entered the mainstream of academic debate, much less the attention of IR practitioners. This article attempts to answer questions such as: Is there a specific IR approach in China and if so, to what extent is this approach active in Beijing's decision-making mechanism? What would be its strengths and vulnerabilities? How does China perceive order in the current IR system? What type of world order is on the horizon of Chinese leaders' expectations? To know contemporary Chinese views on various aspects of IR is useful for analysts to anticipate Beijing's position on various aspects of geopolitics, ideas it wants to promote, where, and especially how it would like to change things.*

Keywords: *International Relations; Theory of International Relations; China in the International Relations.*

Predictibilitatea comportamentului în Relațiile Internaționale (RI) al unei mari puteri depinde de capacitatea de a-i înțelege și anticipa strategiile pe termen lung și scurt, concepția despre lume și ordinea mondială. Pentru analiștii politici occidentali, acțiunile Chinei sunt dificil de anticipat și înțeles, mai ales că, precum în jocul *Go*, chinezii anticipează mutările uneori cu câteva decenii, strategie permisă de stabilitatea regimului. Pentru mediul academic chinez excepționalismul Chinei este motivat de o specificitate culturală cu rădăcini istorice, de specificul socio-economic și demografic al acestei țări și necesitatea de a „arde etapele” prin dezvoltare economică accelerată, la rândul ei condiționată de stabilitate politică.

Putem să ne întrebăm dacă există o abordare specifică a RI în China și dacă da, în ce măsură această abordare este activă în mecanismul de luare a deciziilor

* Cercetător științific dr. III, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu”, Academia Română.

Beijingului? Care i-ar fi punctele tari și vulnerabilitățile? Cum percepe China „ordinea” în sistemul RI actual? Ce tip de ordine mondială se află în orizontul de așteptare al liderilor chinezi?

Alternativele din perspectiva tradițiilor Chinei la teoria RI de origine occidentală sunt puțin cunoscute și nu au intrat în filonul principal al dezbaterii academice, cu atât mai puțin în atenția practicienilor din domeniul RI. Filosofia politică occidentală și, implicit, teoriile RI, chiar dacă sunt rezultatul experienței europene în RI (sistemul westfalian), sunt considerate universale datorită aplicabilității lor universale, care le-a făcut să stea la baza sistemului internațional de azi. Dar sistemul internațional westfalian a fost mereu sub presiunea conflictelor, cele mai recente fiind conflictele din Ucraina, Caucaz și Orientul Mijlociu, toate scoțând în evidență problemele de funcționalitate a normelor și instituțiilor asociate sistemului. În contextul creșterii importanței economice a Asiei prin ridicarea Chinei, a Coreei de Sud și a Indiei, punerea în discuție a unui sistem RI de sorginte exclusiv occidentală este normală. În aceste spații se simte nevoia „altoirii” filonului occidental de gândire RI cu soluții ce au fundamentele în experiența și cultura politică locală, cu precădere în Asia de Est și mai ales China.

Deși nu au intrat în *mainstreamul* teoriei RI, se poate vorbi de abordări RI asociabile culturii politice chineze fie în dimensiunea sa tradițională confucianistă, fie în dimensiuni contemporane determinate de specificitatea acestei țări și a regimului său politic și economic. Dintre sursele menite să coaguleze teoria chineză a RI, fundamentul îl reprezintă filosofia chineză tradițională, confucianismul și taoismul (filtrate prin materialism dialectic și socialism chinezesc), de unde provin elemente-cheie: „armonia”, „echilibrul”, „moralitatea”¹. Referirile din discursul politic actual de la Beijing la concepte precum „win-win policy”, „relații reciproc avantajoase”, „moralitate”, „armonie”, „echilibru” sunt considerate asimilări ale unor tradiții confucianiste sau neo-confucianiste (deși ele nu lipsesc nici din discursul RI occidental).²

Experiența istorică (cu precădere „secolul umilinței”) și-a pus amprenta pe comportamentul Chinei în RI, la care se adaugă absența experienței coloniale, gândirea politică defensivă, sistemul „tributar” al unei civilizații ce până la mijlocul secolului al XIX-lea se considera centru al lumii.³ Dar și civilizațiile greacă antică sau romană se considerau deopotrivă centre ale lumii cunoscute, deci nimic specific chinezesc în sino-centrism. După 1840 și „războaiele opiumului”, China a realizat că nu este „centrul lumii”.⁴ Au urmat cele două revoluții care au zguduit societatea tradițională chineză și fundamentele sale filosofice (revoluția democratică a lui Sun Yat-sen din 1911, care a pus capăt dinastiei Qing și a

¹ Qin Yaqing, *A Relational Theory of World Politics, Reconceptualizing International Order: Contemporary Chinese Theories and Their Contributions to Global IR*, Cambridge University Press, 2018, disponibil la <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/reconceptualizing-international-order-contemporary-chinese-theories-and-their-contributions-to-global-ir/3EA614FBF13A5DDAB159F00354451865>, accesat la 11 august 2025.

² *Ibidem*.

³ Preechaya Kittipaisalsilpa, „The Quest of Finding Chinese International Relations Theory”, în *RJSH*, Vol. 6, No. 1, January-June 2019, pp. 6-7.

⁴ Shuduo Gong, „Chinese revolution and culture”, în *China Report*, 1989, 25(67), pp. 44-88.

întemeiat Republica Chineză, respectiv revoluția PCC)⁵. Ambele au urmărit așezarea societății chineze pe fundamente noi, considerând filosofia confucianistă responsabilă de rămânerea în urmă a țării.⁶ „Noul confucianism“ este expresia gândirii politice contemporane chineze, inclusiv în domeniul teoriei RI, și o modalitate de a valoriza prin adaptare confucianismul tradițional. Este vorba de adaptarea unui set de principii și valori tradiționale la realitățile zilei de azi pentru a atinge obiectivul declarat al „armoniei“⁷. Observăm că „armonia“ în sine e ceva suficient de vag pentru a se adapta la orice, respectiv pentru a da o aură utopică oricărei construcții teoretice în care conceptul este utilizat. Cum se poate defini concret și aplicat „armonia în RI“ în ziua de azi rămâne de văzut și este subiect de lucrări de doctorat, dar documentele oficiale ale PCC abundă în expresii precum „societate armonioasă“, „dezvoltare armonioasă“, „ascensiune armonioasă“.

Pentru articularea unei teorii RI avem nevoie de o școală de gândire recunoscută ca atare. Există actualmente o școală chineză formată din intelectuali care caută să dezvolte teorii care să reflecte specificitatea istorică, politică și economică a Chinei în acțiuni de RI, dar care încă nu are consistența necesară consacării. Se pune și întrebarea în ce măsură aceste evoluții sunt rezultatul unei efervescențe intelectuale interne și în ce măsură sunt reacții la hegemonia școlilor și sistemelor de gândire occidentale în planul RI, reacții care urmăresc să grefeze pe un sistem preexistent de sorginte occidentală perspective locale. În măsura în care putem vorbi de o școală chineză de RI, aceasta nu este un monolit. Diferă opiniile în ce privește periodizarea coagulării teoriei RI chineze, pe care unii o plasează încă în anii ‘50 ai secolului trecut, în timp ce alții doar după anii 2000. Apariția instituțiilor cu tangență pentru teoria RI în China este periodizată de unii autori în trei etape.⁸ O primă etapă, de la crearea RP China în 1949, când a fost inaugurat primul program de cercetare în domeniul RI la Universitatea Centrală Chineză.⁹ Al doilea reper ar fi studierea teoriilor RI occidentale, inclusiv la insistențele lui Mao, pentru cunoașterea modului de a gândi al inamicului.¹⁰ Un al treilea stadiu în dezvoltarea teoriei RI în China poate să fie identificat odată cu reformele lui Deng Xiaoping, care a redeschis de fapt o dezbatere mai veche existentă în mediile intelectuale chineze încă de la jumătatea secolului al XIX-lea, și anume: dacă deschiderea spre exterior este necesară și inevitabilă, atunci cum anume ar trebui făcută ea?¹¹ În această a treia etapă s-au făcut eforturi pentru a traduce lucrările celor mai importanți gânditori, teoreticieni RI

⁵ *Ibidem*.

⁶ Michael Dillon, *Contemporary China: An introduction*, London: Routledge, 2009.

⁷ Rafael Suter, „New Confucianism and the Sinicization of Metaphysics and Transcendentalism: Conceptualizations of Philosophy in the Early Works of Xiong Shili and Mou Zongsan“, în *Concepts of Philosophy in Asia and the Islamic world*, Brill/Rodopi (e-book), 2018, pp. 348-393, disponibil la <https://doi.org/10.1163/9789004360112>, accesat la 19 iunie 2025.

⁸ Preechaya Kittipaisalsilpa, *loc. cit.*, pp. 1-11.

⁹ *Ibidem*, p. 2.

¹⁰ *Ibidem*, p. 3.

¹¹ *Ibidem*.

occidentali în limba chineză.¹² S-au tradus lucrările numelor de referință al Realismului în RI: Hans Morgenthau, respectiv Kenneth Waltz. Dintre doctrinele occidentale, constructivismul a fost considerat mai consonant cu noul confucianism.¹³ Qin Yaqing (profesor la Universitatea Shandong) identifică trei etape în procesul de constituire a unei teorii RI chineze: faza pre-teorie, în perioada 1978-1990, o fază a asimilării teoriei RI occidentale, în perioada 1991-2000 și faza inovației teoretice proprii, care a început în 2007 (nu explică de ce anume în 2007).¹⁴ Faza pre-teoretică a fost dominată de gândirea lui Mao Zedong, care a aplicat o interpretare proprie a principiilor materialist-dialectice marxiste în explicarea evoluțiilor din cadrul sistemului internațional contemporan lui, dominat de Războiul Rece, conflictul din Vietnam și Cambodgia, respectiv conflictele din interiorul blocului comunist, materializate în războiul sino-vietnamez, războiul dintre comuniștii vietnamezi și khmerii roșii, respectiv tensiunile sino-ruse.¹⁵ Schimbările de paradigmă de la Beijing sunt vizibile de la Deng Xiaoping, în strategia în 24 de puncte, care presupunea „a privi spre interior” și „a aștepta timpul potrivit” (adică construirea fundamentelor pentru o politică RI de anvergură, fundamentată de o bază economică solidă).¹⁶ În 1980 a fost înființată la Beijing *Asociația pentru Istoria RI chineze*, iar în aceeași perioadă o serie de universități mari din China și-au deschis departamente de IR, diplomatie etc.¹⁷

În Shanghai a fost înființată o instituție special dedicată aprofundării unei teorii RI specific chineze, și anume *Shanghai Society of International Relations*, care a și organizat în 1987 primul simpozion dedicat teoriei RI din China.¹⁸ Un sfert de secol mai târziu, această instituție organiza un nou simpozion dedicat teoriei RI de sorginte chineză, simpozion ale cărui debateri sunt copios citate de comunitatea academică cu interese în domeniu. În 1989 Zhang Jiliang scria cartea *Introducere în RI*, cu o abordare materialist-dialectică, care prelua limbajul programatic al documentelor PCC de atunci și care este considerată o primă abordare chineză în teoria RI.¹⁹

În perioada 1991-2000 comunitatea academică chineză a încercat o asimilare a teoriilor RI occidentale de sorginte liberală, respectiv *realismul*, *neorealismul* și *constructivismul*, pentru a explica poziția și interesele Chinei în sistemul RI.

¹² Qin Yaqing, „Why is there no Chinese international relations theory”, în *International Relations of The Asia-Pacific*, 2007, 7(3), pp. 313-340.

¹³ Qin Yaqing, „International studies development of international relations theory in China”, în *International Studies*, 2009, 46(1-2), pp. 185-201.

¹⁴ Qin Yaqing, „Why is there no Chinese international relations theory?”, în A. Acharya, B. Buzan (eds.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives On and Beyond Asia*, 2010, New York: Routledge, pp. 26-50.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Guo Shuyong, Zhang Xiaoyin, „Influence of Xi Jinping's Diplomatic Thought on the Development of Chinese School: A Perspective Based on the History of International Relations Theory”, în *International Review*, no. 5, 2022, pp. 2-12.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

Zi Zhongyun²⁰ susținea că în locul formulării unei teorii RI cu caracteristici chinezești ar fi mai benefică pentru comunitatea academică chineză angajarea în dialogul și dezbaterile mondiale cu privire la îmbunătățirea și adaptarea teoriilor RI existente și consacrate, eventual adaptarea acestora la contextul specific Chinei contemporane.²¹ Faza „învățării și asimilării” teoriei occidentale ar cuprinde și o fază ulterioară perioadei 2001-2007, o fază de „aprofundare” a „asimilării” acestor teorii, în care teoreticienii chinezi au utilizat mai ales constructivismul lui Alexander Wendt pentru a argumenta teoria „Ridicării pașnice” a Chinei, în condițiile în care adaptarea teoriilor din perspectivă realistă ar fi fost mai puțin consonantă cu principiile confucianiste.²² Aceste faze au implicat interpretare și dezbateri pe marginea teoriilor RI din filonul principal al teoriilor RI occidentale. Se remarcă puțină inovație teoretică propriu-zisă, mai degrabă critici și dezbateri pe marginea teoriilor RI existente.²³ Unii erau sceptici că mediul academic chinez va produce pe termen mediu o teorie RI proprie, în condițiile în care i-ar lipsi perspectiva internațională, pe de o parte, iar pe de alta pentru că lucrează aproape exclusiv cu teorii RI din *mainstream* sau adaptate din acesta.²⁴ Un impuls reflecției teoriei RI din China a fost dat de criza economică din 2008, care a pus în discuție funcționalitatea și legitimitatea sistemului economic internațional, conceptualizat în primul rând de SUA. Respins de Mao, neoconfucianismul este identificabil la cel mai înalt nivel în discursul politic chinez de azi.²⁵ În discursurile președintelui Xi apar constant unele expresii ilustrative pentru obiectivele de politică externă ale R.P. China, pe care se articulează și teoria chineză a RI: „reîntinerire națională”, „comunitate globală” la care China să contribuie, „visul Chinei”²⁶. Acestea sunt caracterizate de unii analiști drept o nouă variantă de „sino-centrism” adaptat realităților sistemului internațional contemporan și deschiderii Chinei spre mapamond.²⁷

Realismul sau *neorealismul* politic presupun conflictul ca evoluție inevitabilă în schimbările din ierarhia mondială, iar creșterea economică rapidă a Chinei în

²⁰ Autoarea, specializată în relațiile China-SUA, este cercetător și diplomat cu peste 60 de ani de activitate; a făcut parte din echipa lui Zhou Enlai la începutul anilor '70, când au fost normalizate relațiile dintre R.P. China și SUA.

²¹ Zi Zhongyun, „Exploration of International Political Theory in China”, în *International Economics Reviews*, no. 6(1998), pp. 11-12.

²² Preechaya Kittipaisalsilpa, *loc. cit.*, p. 4.

²³ William A. Callahan, *National International Theory: the emergence of the English school and IR theory with Chinese characteristic* (Articol prezentat la conferința *IR Theory in the 21st Century British and Chinese Perspectives*, Renmin University of China, 2014) *apud* Preechaya Kittipaisalsilpa, *loc. cit.*, p. 7. O parte din idei se pot întâlni și la Wang Jiangli și Barry Buzan, „The English and Chinese Schools of International Relations: Comparisons and Lessons”, în *The Chinese Journal of International Politics*, 2014, pp. 1-46.

²⁴ Alastair Johnston, *Cultural realism: Strategic culture and grand strategy in Chinese history*, New Jersey: Princeton University Press, 1995 și Yongnian Zhneg, *Discovering chinese nationalism in China: Modernization, identity, and international relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999, *apud* Preechaya Kittipaisalsilpa, *loc. cit.*, p. 6.

²⁵ Jenco Leigh, „A political theory for them – but not for us?: Western theorists interpret the Chinese tradition”, în *The review of politics*, 69 (22), 2007, p. 273.

²⁶ Zhiqun Zhu, *China's New Diplomacy. Rationale, Strategies and Significance* (2nd edition), Farnham: Ashgate, 2013, pp. 126-129.

²⁷ *Ibidem*.

virtutea logicii acestor teorii ar trebui să evolueze în paralel cu conflicte pentru hegemonie, acces la resurse strategice, expansiune și export al propriului sistem. Prevalentă în dezbateri cu relevanță pentru teoria RI chineză ar fi „creșterea pașnică“, cu referire la creșterea economică a Chinei cu perspectiva de a detrona SUA, care, conform realismului politic, nu se poate face fără a se ajunge la conflict (nu neapărat militar). În acest caz, prin teoria „creșterii pașnice/ridicării pașnice“ se oferă soluții pentru schimbările din ierarhia mondială, care să nu degenereze în conflict.²⁸ Totuși, realismul politic nu este singura teorie RI occidentală din *mainstream*. Teoria chineză a RI se constituie în ambianța și în consonanță cu ideologia PCC, iar discursurile privind „ridicarea pașnică“ a Chinei în RI pot să fie consonante, din panopia teoriilor RI occidentale, cu constructivismul²⁹.

Sunt observabile încercări de adaptare a unor concepte precum „echilibrul de putere“ la contextul specific al Chinei, fiind inevitabilă și adaptarea la perspectiva statului național și a comunității de state suverane (sistemul westfalian), din care și China făcea parte. Wang consideră că, prin încercarea de adaptare a conceptelor RI occidentale la contextul chinez, acestora le este alterat conținutul în sine, de la un anumit nivel al adaptării acestea putând să fie considerate drept autohtone.³⁰

Cel mai consacrat nume în domeniul RI din China, Zhao Tingyang de la Institutul de Filosofie al Academiei Chineze de Științe, publica în 2005 *Sistemul Tianxia – Filosofia unei instituții mondiale*, care este unul dintre cele mai cunoscute și dezbătute „răspunsuri“ ale filosofiei politice chineze contemporane la doctrinele RI generate de sistemul westfalian.³¹ E o concepție asupra lumii cu rădăcini în filosofia chineză, exprimată în conceptul *Tianxia*, o perspectivă ce are în centru China și pe care autorul ei încearcă să o adapteze realităților sistemului internațional contemporan și perspectivelor globalizării.³² Noutatea lucrării constă în încercarea de îmbinare și adaptare a filosofiei tradiționale chineze cu elemente de constructivism occidental și filosofie marxist-maoistă, cu adaptări ideologice preluate de la Deng Xiao, Hu Jintao și Xi Jinping, în căutarea unei teorii RI adaptabile noii poziții a Chinei de superputere mondială.³³ Adaptarea nu este ușoară, pentru că în China antică în care a înflorit confucianismul con-

²⁸ Benjamin Ho, „Chinese Thinking about International Relations From Theory to Practice“, în *Essay in Asia Policy*, 14.3, July 30, 2019, disponibil la https://www.nbr.org/publication/chinese-thinking-about-international-relations-from-theory-to-practice/#_ftn5, accesat la 9 august 2025.

²⁹ Qin Yaqing, „Development of International Relations Theory in China: Progress through Debates“, în *International Studies*, 46, no. 1-2 (2009), pp. 185-201.

³⁰ Hung-Jen Wang, *The Rise of China and Chinese International Relations Scholarship*, Plymouth: Lexington Books, 2013, p. 2.

³¹ În 2006 și 2009 varianta sintetică a cărții a fost publicată în limba engleză pentru publicul occidental în două articole: Zhao Tingyang, „Rethinking Empire from a Chinese Concept ‘All-under-Heaven’ (Tian-Xia)“, în *Social Identities*, 12, no. 1, January 2006, pp. 29-41; Zhao Tingyang, „A Political World Philosophy in Terms of All-under-Heaven (Tian-Xia)“, în *Diogenes*, 56, no. 1, February 1, 2009, pp. 5-18.

³² Henry Kissinger, *World Order*, New York: Penguin Press, 2014, pp. 213-225.

³³ Stephen N. Smith, *World Order with Chinese Characteristics: The Development of Chinese International Relations Theory and Implications for China's Foreign Policy*, Carleton University Ottawa, Ontario, 2020, p. 74, disponibil la https://curve.carleton.ca/system/files/etd/a94322d8-0a4c-44b2-9fc8-47b995211701/etd_pdf/461988d52f84d236cb90fd0d5ed0ae60/smith-worldorderwithchinesecharacteristicsthedevelopment.pdf, accesat la 23 martie 2022.

cepte precum „suveranitatea națională“ sau „națiunea“ nu existau. Zhao Tingyang argumentează că, în viziunea sa, provocările globalizării nu mai pot să fie rezolvate de filosofia politica westfaliană și derivatele sale – liberalismul, neoliberalismul –, sistemul westfalian fiind anarhic, nearmonios, și având ca motor competiția pentru putere și resurse, generatoare de tensiune și conflicte continue.³⁴ Zhao Tingyang, precum predecesorii săi, are ca model în argumentația sa China ca „centru al lumii“ (și modelele RI de sorginte westfaliană sunt „europo-centriste“ și pornesc de la ideea Europei și Occidentului ca centru *de facto* al lumii).³⁵ Conform lui Zhao Tingyang, în contextul sistemului filosofic confucianist, *Tianxia* semnifică „totul sub cer“ cu o semnificație triplă: suprafața terestră, totalitatea populației mondiale, instituția globală.³⁶ Pentru Zhao Tingyang, *Tianxia* cu aplicabilitate actuală semnifică unitatea dintre dimensiunea fizică, teritoriul, opinia publică și lumea politică (probabil o instituție de guvernare mondială care transcende frontierele).³⁷

Modelul de guvernare antic chinezesc, în care funcționează o autoritate suprastatală, care intervine în eșaloanele inferioare ce beneficiază de autonomie doar la nevoie și în interesul „binelui colectiv“ (concept destul de straniu, totuși, atunci când este aplicat peste realități ale lumii antice sau medievale), nu diferă prea mult de *Pax Romana*, *Pax Mongolica*, *Pax Otomanica* și este consonant cu idei din *Eseul despre Pacea Eternă* a lui Kant. O altă dilemă pentru Zhao Tingyang și filosofia politică chineză este adaptarea ideii de „excepționalism al Chinei“ la universalismul pe care îl implică o teorie a RI.³⁸ Pentru Zhao, modul de funcționare al ONU ar putea să ofere un exemplu pentru conceptul filosofic medieval „sino-centric“ de relaționare a Chinei cu lumea, adaptat la realitățile contemporane ale lumii globalizate.³⁹ Pentru Zhao, chintesența *Tianxia* este interesul colectiv, spre deosebire de sistemul westfalian și derivatele sale, care pun pe prim-plan interesul individual al indivizilor, transpus în interesul individual al statelor, de unde și dificultatea de a asigura armonia, echilibrul și pacea.⁴⁰ Tot el constată (nu fără temeii) că echilibrul, atunci când este asigurat, este un „echilibru al fricii“ de un conflict militar generalizat cu arme de distrugere în masă.⁴¹ Definirea „interesului colectiv“, și a beneficiarilor reali ai acestuia rămâne o problemă și la Zhao Tingyang, atâta timp cât societatea umană este, totuși, formată din indivizi, iar majoritatea sistemelor autoritare cunoscute de secolul XX au pretins că reprezintă interesul colectiv. În opinia lui Zhao Tingyang, *Tianxia* oferă stabilitate sistemului internațional datorită sistemului ierarhic în

³⁴ Zhao Tingyang, „Rethinking Empire from a Chinese Concept ‘All-under-Heaven’ (Tian-xia)“, în *Social Identities*, 2006, 12, p. 32.

³⁵ Yeophantong Pichamon, „Governing the World: China’s Evolving Conceptions of Responsibility“, în *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 6, 2013, p. 337.

³⁶ Stephen N. Smith, *op. cit.*

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ Zhao Tingyang, „Rethinking Empire from a Chinese Concept ‘All-under-Heaven’ (Tian-Xia)“, în *Social Identities* 12, no. 1, January 2006, pp. 29-41; Zhao Tingyang, „A Political World Philosophy in Terms of All-under-Heaven (Tian-Xia)“, în *Diogenes*, 56, no. 1, February 1, 2009, pp. 5-18.

⁴¹ *Ibidem.*

care statele mai puternice și mai bogate oferă asistență și ajutor statelor mai slabe și mai sărace.⁴² Dar și puterile coloniale europene au pretins că fac același lucru prin *mission civilisatrice*. Zhao Tingyang pune mereu în oglindă *Tianxia* și principiul „armoniei ierarhice” cu principiul „echilibrului de putere”, presupus de „sistemul westfalian”, care implică o negociere permanentă a eventualelor dezechilibre reale sau percepute, ceea ce cauzează instabilitate, tensiune și un climat al confruntării perpetue, în care „jocul de sumă zero”, definit de Hans Morgenthau, fundamentează deciziile în sistemul RI.⁴³ Zhao Tingyang amintește și că democrațiile occidentale și liberalismul politic depind de acces la informații de calitate, un anumit nivel de cultură politică și pregătire, de unde și ușurința manipulării.⁴⁴ *Tianxia* contemporană, afirmă Zhao Tingyang, subliniază centralismul, ierarhia și respectul față de autoritate, existența unor elite care să articuleze această ierarhie, elite care pot să fie formate pe baza principiilor materialist-dialectice, cu specific chinezesc.⁴⁵ „Armonia” în politică, de care depinde funcționarea *Tianxiei*, conform doctrinei confucianiste, presupune absența dezordinii și anarhiei, ceea ce se poate realiza prin respect și supunere față de autoritate, autoritatea la rândul ei trebuind să inspire respect și admirație prin înțelepciunea cu care guvernează.⁴⁶ „Armonia” implică o structură bine delimitată, în care fiecare membru își cunoaște rolul și atribuțiile, respectând o ierarhie prestabilită. Toate structurile politice și sociale reproduc ideea unității centrale a societății, care este familia, iar în orice familie bună copiii ascultă de părinți, respectiv frații mai mici de frații mai mari.⁴⁷ Acest mod de a gândi nu diferă prea mult de principiile neorealismului, expuse de John Mearsheimer, care pledează pe ideea unui sistem de justiție eficientă la scară mondială, ale cărei decizii să fie obligatorii, cu posibilitatea de a fi impuse celor în cauză, sistem garantat de marile puteri *de facto* ale timpului.

Tianxia contemporană nu consideră statul național ca unitate centrală în RI, ci umanitatea luată ca un tot unitar.⁴⁸ Ordinea mondială necesară umanității se bazează pe valorile familiei, prin minimizarea interesului individual și maximizarea interesului colectiv și a armoniei.⁴⁹ Sistemul internațional în *Tianxia* este ca o mare familie de națiuni ce au depășit egoismul statelor naționale suverane, aflate într-o competiție continuă pentru putere.⁵⁰ Totuși, și în teoria RI occidentală există elemente consonante cu aceste idei. Teoriile globaliste și globalismul în sine fac referire la o societate globală cu probleme comune, care necesită rezolvări comune; există o întreagă constelație de lucrări care vorbesc și anali-

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Zhao Tingyang, „Rethinking Empire from a Chinese Concept...”, p. 32.

⁴⁶ Li Chenyan, „The Ideal of Harmony in Ancient Chinese and Greek Philosophy”, în *Dao*, (2008) 7, Springer Science, pp. 81-98.

⁴⁷ Linus Hagström, Astrid H. M. Nordin, „China's 'Politics of Harmony' and the Quest for Soft Power”, în *International Politics International Studies Review*, (2020) 22, Oxford University Press. pp. 507-525.

⁴⁸ Stephen N. Smith, *op. cit.*, p. 74.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Zhao Dongqian, „The evolution, achievements and prospects of the Chinese School of International Relations Theory, Xi'an International Studies University”, în *Contemporary Eurasia*, January 2024, p. 23.

zează lumea post-națională, post-suverană, post-industrială, post-modernă. Teoria *Tianxia* poate să fie privită și ca o adaptare a filosofiei politice chineze confucianiste la eventuale realități post-naționale sau post-moderne.

Tianxia este descrisă de Zhao Tingyang în linii suficient de generale pentru a se adapta unei multitudini de scenarii în evoluția RI; principiile de „armonie“, „echilibru“, „bine colectiv“ sunt suficient de generale și ideatice pentru a o face utopică. Mai mult, *Tianxia* zilei de azi nu ar putea să opereze decât în baza elementelor oferite de sistemul westfalian, precum statul național, teritoriul național, cetățenie, state suverane egale *de jure*. Realismul politic recunoaște și el că statele suverane egale *de jure* sunt inegale *de facto*, de unde și responsabilități crescute pentru statele puternice.⁵¹ Zhao Tingyang și Qin Yaqing consideră că principiile liberalismului, bazat pe preeminența raționalității individuale și a individului, fundamente ale gândirii occidentale transpuse în teoriile RI, fac sistemul RI anarhic, anarhie accentuată de competiția pentru alocarea resurselor din ce în ce mai limitate, or, „tianxianismul“ conceptualizează ideea de câștig mutual ca fundament al sistemului RI. Adică, ori fiecare are ceva de câștigat, ori nu câștigă nimeni, un fel de „win-win“, respectiv „lose-lose“, care în opinia acestor autori sunt în măsură să asigure o lume mai bună, comparativ cu principiul „jocului de sumă zero“ teoretizat de Hans Morgenthau.⁵²

Pentru majoritatea analiștilor politici occidentali, sistemul internațional contemporan, axat pe genul acesta de principii, este o utopie.⁵³ Nici autorul tezei, Tingyang Zhao, nu neagă dificultatea de aplicare în practică a *Tianxiei*, dar insistă că în viitor aceasta este realizabilă, în cadrul unui sistem internațional în care una sau mai multe instituții supranaționale îi preiau principiile.⁵⁴ Acesta merge mai departe, vorbind despre un posibil „stat global“ sau o posibilă viitoare „confederație mondială“⁵⁵. Aici însă analiștii politici europeni sau americani au la dispoziție perspectiva istorică a ceea ce implică *Tianxia* antică sau medievală, o viziune în care China este „centrul lumii“ și care nu are cum să nu fie privită cu suspiciune. Yaqing Qin consideră că, pe lângă conceptele proprii derivate din tradițiile filosofiei politice chineze, precum *Tianxia* sau Armonie, trebuie adoptate concepte RI occidentale, care trebuie adaptate valorilor politice tradiționale chineze și doctrinei politice a PCC.⁵⁶ Același autor descrie demersul mediului academic, care lucrează la o teorie RI chineză, ca fiind o „declarație de suveranitate culturală“, menită să protejeze modul de înțelegere specific chinez a sistemului interna-

⁵¹ Allen R. Carlson, „Moving beyond sovereignty? A brief consideration of recent changes in China's approach to international order and the emergence of the tianxia concept“, în *Journal of Contemporary China*, 2011, 20(68), pp. 89-102.

⁵² Zhao Tingyang, *All Under Heaven: The Tianxia System for a Possible World Order*, University of California 2021, respectiv Qin Yaqing, *A Relational Theory of World Politics, Reconceptualizing International Order: Contemporary Chinese Theories and Their Contributions to Global IR*, Cambridge University Press, 2018, disponibil la <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/reconceptualizing-international-order-contemporary-chinese-theories-and-their-contributions-to-global-ir/3EA614FBBF13A5DDAB159F00354451865>, accesat la 11 august 2025.

⁵³ Yaqing Qin, *loc. cit.*

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ *Ibidem.*

⁵⁶ *Ibidem.*

țional, căruia să-i ofere soluții din perspectivă proprie, în contextul disfuncționalităților demonstrate de teoriile RI de origine westfaliană.⁵⁷ Qin Yaqing argumentează prin elaborarea unor caracteristici ale viitoarei teorii chineze a RI: bazată pe cultura chineză, practica, experiența și tradițiile sale istorice, validitatea universală, capacitatea de a transcende diversele specificități, tradiții și experiențe de pe mapamond și un nivel de specificitate care să o facă clar distinctă de alte teorii RI.⁵⁸

Există opinii în virtutea cărora sistemul metodologic prin care mediul academic din China încearcă să producă propriile teorii RI diferă de cel occidental prin faptul că nu implică testarea unor ipoteze și observație, fiind mai degrabă concentrat pe origini conceptuale, semnificații culturale, relevanța și corespondența lor cu ceea ce este conceput ca specific civilizației chineze, respectiv pe investigarea tradiției și nu pe analiza empirică a realităților zilei de azi.⁵⁹ Înțelepciunea antică sau medievală poate să fie utilă, dar este totuși grefată pe realități în care concepte precum „suveranitatea” sau „sistemul internațional” erau inexistente sau diferite de accepțiunea lor actuală. O altă dificultate continuă să fie bariera lingvistică care separă comunitatea academică chineză activă în domeniul RI de colegii ei americani sau europeni, imposibilitatea de a traduce cu acuratețe concepte și termeni etc.⁶⁰ Bizarul și relativul unor concepte este parțial determinat de dificultatea (iar uneori imposibilitatea) traducerii conceptelor chinezești în engleză sau alte limbi europene. Mai mult chiar, există concepte preluate din filosofia politică chineză tradițională, care chiar dacă sunt cunoscute și uzitate, se caracterizează prin aceea că traducerea lor exactă, semnificația și implicațiile utilizării lor pentru domeniul RI constituie subiect de dezbatere inclusiv în comunitatea academică din China.⁶¹ Se poate constata și absența unui dialog susținut între reprezentanții școlii de RI contemporane chineze și omologii lor occidentali, situație surprinzătoare pentru ziua de azi, când comunicarea facilitată de internet este mai simplă. Barierei lingvistice i se adaugă dificultatea realizării unor traduceri de calitate pentru concepte a căror geneză este în altă limbă, un anumit etnocentrism, respectiv tradițiile non-confrontaționale și introvertite ale mediului academic din Asia de Est în general și China, în mod particular, unde adesea tăcerea este preferată dezbaterii în contradictoriu. În acest caz, o nouă teorie RI inevitabil va avea unele elemente bizare dacă este analizată din perspectiva și prin intermediul paradigmatelor teoriei RI occidentale. Găsirea unui limbaj accesibil în alte medii decât cele chineze sau est-asiatice este esențială, întrucât universalitatea unei teorii începe din momentul în care transcende barierele geografice, culturale și lingvistice.

⁵⁷ Qin Yaqing, „International Society as a Process: Institutions, Identities, and China's Peaceful Rise”, în *Chinese Journal of International Politics*, Oxford, v. 3, No. 1, 2010, pp. 129-153.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Yiwei Wang, „China: Between Copying and constructing”, în A. Tickner & O. Wæver (Eds.), *International Relations Scholarship Around The World*, London: Routledge, 2009, pp. 117-133, și Preechaya Kittipaisalsilpa, *loc. cit.*, p. 8.

⁶⁰ Preechaya Kittipaisalsilpa, *loc. cit.*, p. 9.

⁶¹ Qin Yaqing, *loc. cit.*

Poate că ne legăm prea mult de aspecte formale în teoria RI. Diplomația de tip *soft* sau ceea ce azi denumim *soft power* se practica și în China din timpuri imemorabile, fără a aștepta definiția profesorului Nye. Încă din Antichitate Sun Tzu, în *Arta Războiului*, considera ca rafinament suprem învingerea adversarului prin persuasiune și nu pe calea armelor. De altfel, întreaga filosofie confucianistă insistă pe ideea de nonviolență, de atragere și convingere ca preferabile coerciției, iar luarea în stăpânire ca fiind preferabilă distrugerii. În perioada dinastiei Ming, generalul Zheng He (1371-1433) a organizat nu mai puțin de șapte expediții cu o flotă impresionantă în India, Java sau coasta de Est a Africii, pentru a face cunoscută China și pentru a împărți daruri diverșilor conducători, evenimentele fiind considerate azi ca o acțiune tipică de *soft power*.⁶² În același timp, putem să observăm și că referințele la istorie pot să fie o selecție de evenimente menite să demonstreze funcționalitatea unor principii teoretice. De exemplu, referințele la autoritatea morală și ierarhia familială transpuse în practica internațională sunt discutabile, mai ales când se încearcă validarea lor prin raportarea la istorie. China antică a fost unificată în 22 î.Hr. prin forță militară și nu prin efectul unor principii morale confucianiste.⁶³

Teoreticienii RI mai au tendința de a atașa realități și practici existente de milenii de momentul teoretizării lor. Profesorul Nye a inventat conceptul de *soft power*, dar aceasta nu înseamnă că practicile atașate de acesta conceptului, respectiv persuasiunea prin cultură și propagandă, nu se practică de milenii. Machiavelli a teoretizat machiavellismul, ceea ce nu înseamnă că „practicile machiavelice” nu există de când există comunitate politică, Morgenthau a teoretizat „realismul politic” ceea ce nu înseamnă că practicile atașabile „realismului politic” nu au existat și nu au fost practicate de milenii. Implicit, practici atașabile unui comportament specific al Chinei în RI există, ceea ce lipsește fiind coagularea lor într-un sistem teoretic suficient de bine structurat, clar și coerent, pentru a intra în *mainstreamul* teoriei RI.

O teorie, fiind reflectarea sintetică și abstractizată a realității percepute prin prisma unei experiențe istorice și culturale, își poate permite să lase loc de ajustări și interpretări, iar teoria chineză a RI este un proiect în lucru puțin cunoscut și înțeles în afara mediului academic chinez.⁶⁴ Mai sunt încă pași de parcurs până la articularea unei teorii RI chineze ca alternativă la sistemele RI occidentale care au fost dezvoltate în timp și în paralel cu elaborarea sistemului internațional și ca răspuns la diversele provocări ale acestuia. De exemplu, „sistemul tributar”, utilizat în confucianismul politic și funcționarea *Tianxiei*, are originile și modul de funcționare (real, nu teoretic) puțin cunoscute, constituind un subiect de debateri chiar și în mediul academic din China, iar soluțiile de adaptare a acestuia

⁶² Peter Weisser, „The Soft Power Practices of the Ming Dynasty and Zheng He's First Voyage”, în *History in the Making*, Vol. 12, Ianuarie 2019, disponibil la <https://scholarworks.lib.csusb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1093&context=history-in-the-making>, accesat la 18 august 2025.

⁶³ Zhang Yongjin, „The idea of order in ancient Chinese political thought: a Wightian exploration”, în *International Affairs*, 90: 1, 2014, p.178, disponibil la https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/riia/v90i1/f_0, accesat la 30 martie 2022.

⁶⁴ Preechaya Kittipaisalsilpa, *loc. cit.*, p. 27.

la sistemul RI actual par utopice și forțate. Pentru a fi aplicabil sistemului RI actual, cu atributele sale actuale, bazate pe suveranitate, teritorialitate, identitate națională, egalitate juridică între membri, vechiul sistem tributar trebuie adaptat până la un nivel care l-ar face fie disfuncțional, fie i-ar altera caracterul tradițional chinez.

Paradigmele teoriei RI, fiind ancorate în filosofia politică occidentală, nu pot să fie reinventate în totalitate, iar teoria chineză a RI, chiar dacă caută soluții și modele în tradițiile proprii, se construiește pe baza cadrelor și a conceptelor-cheie prestabilite de teoriile RI occidentale, eventual cu puncte de vedere din perspectiva culturii, specificității și experienței chinezești.⁶⁵ În condițiile în care aceste teorii, rezultat al mediilor intelectuale din China, sunt raportate la teoriile RI occidentale, apare un melanj de filosofie politică chineză tradițională și paradigme RI din apanajul realismului, neorealismului și constructivismului, adesea rezultat al dezbatelor academice și nu neapărat al acțiunilor R.P. China în sistemul internațional.⁶⁶ Rămâne o întrebare deschisă în ce măsură comportamentul R.P. China în RI este determinat nu doar de provocări percepute sau de o strategie, ci și de un anumit specific cultural, respectiv, ce și cât anume din acest comportament este inspirat de confucianism, respectiv ce și cât anume de realismul politic, așa cum l-a definit Morgenthau. Confucianismul, neoconstructivismul sau *tianxianismul* propus de Zhao rămân construcții teoretice ce nu au cum să surprindă întreaga complexitate a realităților politice *de facto*. Un alt posibil obstacol pentru o teorie RI ar fi determinat probabil și de o realitate în care China nu are interesul de a-și exporta propriul sistem politic, care în propria accepțiune are un „specific chinezesc“, deci este aplicabil doar în condițiile specifice din China.

BIBLIOGRAFIE

- Callahan, William A. (2014), *National International Theory: the emergence of the English school and IR theory with Chinese characteristic*. Paper presented at *IR Theory in the 21st Century British and Chinese Perspectives*, Renmin University of China.
- Carlson, Allen R. (2011), „Moving beyond sovereignty? A brief consideration of recent changes in China's approach to international order and the emergence of the *tianxia* concept“, în *Journal of Contemporary China*, 2011, 20(68), pp. 89-102.
- Chenyan, Li (2008), „The Ideal of Harmony in Ancient Chinese and Greek Philosophy“, în *Dao*, 7, Springer Science, pp. 81-98.
- Dillon, Michael (2009), *Contemporary China: An introduction*, London: Routledge.
- Dongqian, Zhao (2024), „The evolution, achievements and prospects of the Chinese School of International Relations Theory, Xi'an International Studies University“, în *Contemporary Eurasia*, January, DOI: 10.52837/2579-2970-2023.12.2-15.
- Gong, Shuduo (1989), „Chinese revolution and culture“, în *China Report*, 25(67), pp. 44-88.
- Hagström, Linus, Astrid H. M. Nordin (2020), „China's 'Politics of Harmony' and the Quest for Soft Power“, în *International Politics International Studies Review*, 22, Oxford University Press, pp. 507-525.

⁶⁵ Zhao Dongqian, „The evolution, achievements and prospects of the Chinese School of International Relations Theory, Xi'an International Studies University“, în *Contemporary Eurasia*, January 2024.

⁶⁶ *Ibidem*.

- Ho, Benjamin (2019), „Chinese Thinking about International Relations From Theory to Practice“, in *Essay in Asia Policy* 14.3, July 30, disponibil la https://www.nbr.org/publication/chinese-thinking-about-international-relations-from-theory-to-practice/#_ftn5.
- Jiangli, Wang, Barry Buzan (2014), „The English and Chinese Schools of International Relations: Comparisons and Lessons“, in *The Chinese Journal of International Politics*, pp. 1-46.
- Johnston, Alastair (1995), *Cultural realism: Strategic culture and grand strategy in Chinese history*, New Jersey: Princeton University Press.
- Kissinger, Henry (2014), *World Order*, New York: Penguin Press.
- Kittipaisalsilpa, Preechaya (2019), „The Quest of Finding Chinese International Relations Theory“, in *RJSH*, Vol. 6, No. 1, January-June.
- Leigh, Jenco (2007), „A political theory for them – but not for us?: Western theorists interpret the Chinese tradition“, in *The Review of Politics*, 69 (22).
- Pichamon, Yeophantong (2013), „Governing the World: China’s Evolving Conceptions of Responsibility“, *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 6, 2013.
- Shuyong, Guo, Zhang Xiaoyin (2022), „Influence of Xi Jinping’s Diplomatic Thought on the Development of Chinese School: A Perspective Based on the History of International Relations Theory“, in *International Review*, no. 5(2022), pp. 2-12.
- Smith, Stephen N. (2020), *World Order with Chinese Characteristics: The Development of Chinese International Relations Theory and Implications for China’s Foreign Policy*, Carleton University Ottawa, Ontario, disponibil la https://curve.carleton.ca/system/files/etd/a94322d8-0a4c-44b2-9fc847b995211701/etd_pdf/461988d52f84d236cb90fd0d5ed0ae60/smith-worldorderwithchinesecharacteristicsthedevelopment.pdf.
- Suter, Rafael (2018), „New Confucianism and the Sinicization of Metaphysics and Transcendentalism: Conceptualizations of Philosophy in the Early Works of Xiong Shili and Mou Zongsan“, in *Concepts of Philosophy in Asia and the Islamic world*, Brill/Rodopi (e-book), pp. 348-393, disponibil la <https://doi.org/10.1163/9789004360112>.
- Tingyang, Zhao (2021), *All Under Heaven: The Tianxia System for a Possible World Order*, University of California.
- Tingyang, Zhao (2009), „A Political World Philosophy in Terms of All-under-Heaven (Tian-Xia)“, *Diogenes* 56, no. 1 (February 1), pp. 5-18.
- Tingyang, Zhao (2006), „Rethinking Empire from a Chinese Concept ‘All-under-Heaven’ (Tian-Xia)“, in *Social Identities*, 12, no. 1 (January), pp. 29-41.
- Wang, Hung-Jen (2013), *The Rise of China and Chinese International Relations Scholarship*, Plymouth: Lexington Books.
- Wang, Yiwei (2009), „China: Between Copying and constructing“, in A. Tickner, O. Wæver (Eds.), *International Relations Scholarship Around the World*, London: Routledge.
- Weisser, Peter (2019), „The Soft Power Practices of the Ming Dynasty and Zheng He’s First Voyage“, in *History in the Making*, Vol. 12, Ianuarie, disponibil la <https://scholarworks.lib.csusb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1093&context=history-in-the-making>.
- Yaqing, Qin (2018), *A Relational Theory of World Politics, Reconceptualizing International Order: Contemporary Chinese Theories and Their Contributions to Global IR*, Cambridge University Press, disponibil la <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/reconceptualizing-international-order-contemporary-chinese-theories-and-their-contributions-to-global-ir/3EA614FBF13A5DDAB159F00354451865>.
- Yaqing, Qin (2010), „International Society as a Process: Institutions, Identities, and China’s Peaceful Rise“, in *Chinese Journal of International Politics*, Oxford, v. 3, No. 1, 2010, pp. 129-153.
- Yaqing, Qin (2010), „Why is there no Chinese international relations theory?“, in A. Acharya, B. Buzan (Eds.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives On and Beyond Asia*, New York: Routledge.
- Yaqing, Qin (2009), „Development of International Relations Theory in China: Progress through Debates“, in *International Studies*, 46, no. 1-2, pp. 185-201.

- Yaqing, Qin (2009), „International studies development of international relations theory in China“, în *International Studies*, 46(1-2), pp. 185-201.
- Yaqing, Qin (2007), „Why is there no Chinese international relations theory“, în *International Relations of The Asia-Pacific*, 7(3), pp. 313-340.
- Yongjin, Zhang (2014), „The idea of order in ancient Chinese political thought: a Wightian exploration“, în *International Affairs*, 90:1, disponibil la https://ciaotest.cc.columbia.edu/journals/riia/v90i1/f_.
- Yongnian, Zhen (1999), *Discovering chinese nationalism in China: Modernization, identity, and international relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Zhiqun, Zhu (2013), *China's New Diplomacy. Rationale, Strategies and Significance* (2nd edition), Farnham: Ashgate.
- Zhongyun, Zi (1998), „Exploration of International Political Theory in China“, în *International Economics Reviews*, no. 6, pp. 11-12.